

Izveštaj
Represija prema političkim neistomišljenicima u Srbiji
20. septembar 2000.

Rezime

Vlasti u Srbiji i SR Jugoslaviji pojačale su, posle raspisivanja predsedničkih i saveznih izbora, nasilno ponašanje prema političkim neistomišljenicima ugrožavajući osnovna prava i slobode građana. Izborna kampanja u Srbiji odvija se u uslovima svakodnevnog hapšenja aktivista *Otpora*, nevladinih organizacija i članova opozicionih partija.

Istraživanje Fonda za humanitarno pravo (FHP) pokazuje da je policija od početka maja do polovine septembra privela oko 2500 građana, među kojima je preko 2000 aktivista *Otpora*, oko 400 članova opozicionih političkih partija i 100 aktivista nevladinih organizacija. Najviše privedenih je do 25 godina starosti, među njima i oko 200 maloletnika od 16 do 18 godina. Oko 300 aktivista *Otpora* privođeno je pet i više puta. Podaci FHP pokazuju da je policija od 1. do 15. septembra dnevno privođila oko 20 aktivista *Otpora* i drugih građana koji aktivno učestvuju u izbornoj kampanji. U ovom periodu FHP zabeležio je i slučajeve brutalnih postupaka policije prema aktivistima *Otpora* i drugim građanima. Samo u prvoj polovini septembra pripadnici policije su fizički zlostavljali 19 građana. U istom periodu policija je upadala u kancelarije *Otpora* i nevladinih organizacija i plenila kompjutere, telefonske imenike i spiskove saradnika. Upadljivo su učestali napadi privatnih lica na aktiviste *Otpora* i građane koji su aktivni u sprovođenju izborne kampanje Demokratske opozicije Srbije (DOS), kampanje *Otpora* "Gotov je" i nevladinih organizacija "Vreme je".

Kao formalni povod za pokretanje masovne policijske akcije protiv *Otpora* poslužio je najpre incident u Požarevcu 2. maja, kada je policija uhapsila trojicu aktivista *Otpora* zbog navodnog pokušaja ubistva člana JUL-a. Ubistvo predsednika Izvršnog veća Vojvodine i visokog funkcionera Socijalističke partije Srbije (SPS) Boška Peroševića 13. maja u Novom Sadu policija je sasvim neosnovano iskoristila za masovno privođenje i pretresanje stanova aktivista *Otpora* i članova opozicionih partija.

Rešenjem o odbijanju upisa *Otpora* u registar udruženja, 9. juna, protivno ustavnim načelima i garancijama za uživanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, Savezno ministarstvo pravde dodatno je pojačalo policijsku akciju protiv aktivista *Otpora*. Tom odlukom vlasti su manifestovale spremnost da iz društvenog i političkog života eliminišu čitave generacije

mladih ljudi. Oni su dati policiji u nadležnost kao grupe koje deluju protiv interesa nacionalne bezbednosti.

Nezakonito ponašanje policije prema aktivistima *Otpora*

Istraživanje FHP pokazuje da policija protivpravno hapsi aktiviste *Otpora*, ispituje ih, otvara im kriminalni dosijee, pretresa stanove i oduzima im propagandni i izborni materijal.

Lišenje slobode

Pripadnici policije ne skrivaju da imaju naređenje da hapse lica koja nose majicu sa znakom *Otpora* ili učestvuju u izbornoj kampanji “Gotov je” jer je stav MUP da je *Otpor* zabranjena organizacija. FHP je registrovao da je policija u julu i avgustu privela preko 600 mladih ljudi, maloletnika i dece zato što ih je na javnom mestu zatekla u “zabranjenoj majici”. U prvoj polovini septembra među privedenima najviše je bilo građana koji su učestvovali u izbornoj kampanji *Otpora* “gotov je” i nevladinih organizacija “Vreme je”.

U svim slučajevima koje je istražio FHP policija je nezakonito privodila aktiviste *Otpora* i druge građane, protivno članu 11 Zakona o unutrašnjim poslovima. Rešenje o zadržavanju policija je dala samo u jednom slučaju. Po pravilu, posle nezakonitog lišenja slobode policija je ispitivala privedena lica i uzimala im otiske prstiju kao da je reč o osobama koje su počinile krivično delo.

Informativni razgovor

Neposredno posle ubistva Boška Peroševića policija je privela na informativni razgovor preko 200 aktivista *Otpora* i članova opozicionih političkih partija da bi tim informativnim razgovorima dala privid zakonitosti i pokrila pojačanu akciju prema političkim neistomišljenicima. Podaci FHP pokazuju da je policija u svim slučajevima privođenja aktivista *Otpora* postupala nezakonito. Čest izgovor policajaca bio je da je takva procedura i da imaju naređenje »s vrha«.

Prilikom obavljanja informativnog razgovora inspektori koriste jednoobrazan upitnik za prikupljanje podataka. Pitanja se odnose na vreme i razlog pristupanja *Otporu*, na ciljeve, kontakte sa osobama u inostranstvu, izvore finansiranja, funkcije, članove rukovodstva, političko mišljenje, a u nekim slučajevima postavljana su pitanja da li u okviru *Otpora* postoje ekstremne frakcije i terorističke grupe. Inspektori javne bezbednosti koji obavljaju informativni razgovor ne kriju da imaju naredbu da registruju svakoga ko rastura propagandni materijal ili nosi znak *Otpora* zato što su “organizacija i njeni simboli zabranjeni”.

Prema Zakonu o krivičnom postupku SRJ (ZKP) pripadnici policije imaju pravo da pozivaju građane na informativni razgovor samo ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti¹. U tom slučaju, građani se pozivaju pismenim putem, a samo izuzetno, zbog razloga hitnosti, usmeno. U pozivu, i pismenom i usmenom, moraju da budu jasno naznačeni razlozi pozivanja i ti razlozi moraju uvek da budu u vezi sa izvršenjem određenog krivičnog dela. To krivično delo mora jasno da bude navedeno u

¹ ZKP, član 151.

pozivu, nije dopušteno paušalno navođenje razloga. Prinudno dovođenje na informativni razgovor primenjuje se samo u slučaju neodazivanja pozivu kada građanin nije prethodno opravdao svoju sprečenost.

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti veoma izričito propisuje da se lični podaci o rasnom poreklu, političkim i sindikalnim opredeljenjima i seksualnom životu mogu prikupljati, obrađivati i davati na korišćenje samo uz pismenu saglasnost građanina.²

Fotografisanje i uzimanje otisaka

Istraživanje FHP pokazuje da je policija, nakon nezakonitog privođenja i ispitivanja, aktivistima *Otpora* otvarala kriminalni dosije, ponovo kršeći Zakon. Uzimanje otisaka i fotografisanje policija može da preduzme samo kada postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično delo. Nezakonitim postupanjem policija je mlade neosuđivane ljude, pre svega studente i učenike, registrovala kao kriminalce.

Pretresanje stanova i oduzimanje predmeta

Prema podacima FHP policija je u julu pretresla preko 200 stanova aktivista *Otpora* i stanova njihovih roditelja. U avgustu je policija upala u preko 300 stanova aktivista i simpatizera *Otpora*. Početkom septembra, policija je upala u prostorije *Otpora* u Novom Sadu i u Beogradu i odnela kompjutere i propagandni materijal.

Istraživanje FHP pokazuje da policija ni u jednom slučaju nije postovala zakonske odredbe o obavljanju pretresa. To ukazuje na nameru policije da ostavi što manje pismenih tragova koji bi u budućnosti mogli biti upotrebljeni kao dokaz o nezakonitom postupanju .

Prema Zakonu, pretres stana i oduzimanje predmeta policija može da sprovodi tek po pokretanju istrage, uz odobrenje istražnog sudije, a samo izuzetno³ u predkrivičnom postupku ukoliko postoji opasnost od odlaganja ovih radnji. Pretres stana se po Zakonu vrši samo ako je verovatno da će se uhvatiti okrivljeni ili otkriti tragovi krivičnog dela ili drugi predmeti važni za krivični postupak⁴. Ta verovatnoća mora biti opravdana, a ne zamišljena ili izmišljena. U slučajevima pretresa stanova aktivista *Otpora* ta verovatnoća nije postojala. Cilj pretresa je očigledno bio pronalaženje predmeta sa obeležjima znaka *Otpor* odnosno propagandnog materijala pokreta, što ne predstavlja krivično delo.

U desetak slučajeva policija je vlasniku stana dala potvrdu o ulaženju u stan radi "pronalaženja predmeta krivičnog dela". U oko 100 slučajeva policija je na izdatim potvrdama o ulaženju u stan navela da je razlog "oduzimanje propagandnog materijala"⁵.

Policija je oduzimala predmete od aktivista *Otpora* i drugih građana po pravilu bez izdavanja potvrde. Samo u jednom slučaju policija je oduzela lovačku pušku i dozvolu za njeno posedovanje, a u svim ostalim slučajevima policija je oduzimala predmete kao što su plakati,

² Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, član 18.

³ ZKP, član 154.

⁴ Isto, član 151.

⁵ ZKP, član 210, stav 1: "ovlašćena službena lica unutrašnjih poslova mogu i bez naredbe da uđu u tuđ stan i druge prostorije i da po potrebi izvrše pretresanje ako držalac stana to želi, ako neko zove u pomoć, ako je potrebno da se uhvati učinilac krivičnog dela koji je na delu zatečen ili radi bezbednosti ljudi i imovine, ako su u stanu ili drugoj prostoriji nalazi lice koje se po potrebi nadležnog državnog organa ima pritvoriti ili prinudno dovesti ili koje se tu sklonilo od gonjenja ili ako je očigledno da se drugačije ne bi mogli obezbediti dokazi".

bedževi, šibice, kalendari, leci, zastave i majice sa znakom *Otpora* kao i nalepnice “gotov je”. U brojnim slučajevima policija je oduzimala propagandni materijal *Otpora* tako što je tokom informativnog razgovora sugerisala aktivistima: “Ako u kući držite propagandni materijal priznajte odmah, predajte dobrovoljno, što je bolje nego da ga oduzmemo prinudnim putem ili pretresom stana”. FHP raspolaže podacima da je policija oduzimala prazne kutije šibica sa znakom *Otpora*, jednu majicu ili kofu sa lepkom. Prioritet policije u septembru je oduzimanje nalepnica “gotov je” i uputstva za ponašanje građana prilikom nezakonitog postupanja policije.

Bezobzirnost prema maloletnicima⁶

U akciji protiv mladih, policija nema obzira ni prema maloletnicima ni deci. I oni prolaze tretman kao da su učinioci prekršaja i krivičnih dela.

Istraživanje FHP pokazuje da nije bilo zakonskog osnova za privođenje maloletnika. Ni u jednom slučaju maloletnici se nisu ponašali nasilno i nisu pružali otpor prilikom privođenja. Ni u jednom slučaju policija nije poštovala obavezu da postupak privođenja maloletnika sprovodi sa posebnom pažnjom uzimajući u obzir njihov uzrast.

Tortura

Drastičan slučaj fizičkog zlostavljanja aktivista *Otpora* dogodio se 8. septembra u stanici policije u Vladičinom Hanu. Trojica pripadnika policije, među njima i načelnik SUP-a Radivoje Stojmenović, izivljavali su se nad sedmoricom mladića tako što su im vezivali noge da bi ih batinali po tabanima, udarali su ih po genitalijama, davili kanapom, tukli ih pendrecima i šakama po telu i glavi, jednom mladiću su lupali glavu o zid, drugom su pričinjavali strahovit bol vukući ga za mindušu, terali su ih da zauzmu polučučeci stav sa ispruženim rukama; kada bi neko spustio ruke ili pokušao da se uspravi dobijao bi udarac pesnicom po glavi ili pendrekom po telu. Pretili su im da će ih odvesti na Kosovo i ubiti na granici. Mučenje mladića trajalo je oko tri sata.

Cilj policijske akcije

Analiza postupaka policije ukazuje da je reč o organizovanoj i sinhronizovanoj akciji sa jasnim naredbama, uputstvima i ciljevima. Akcija se sprovodi na celoj teritorije Srbije, s tim što je upadljivo usredsređena na Vojvodinu. Jednobrazno postupanje u svim slučajevima ukazuje da pripadnici policije deluju po naredbi, svesno grubo kršeći Zakon i Ustav. Upornost u kršenju Zakona upućuje da pripadnici policije postupaju svesni da protiv njih neće biti vođeni ni disciplinski ni krivični postupci.

Da odista u aktivnostima *Otpora* ima elementa krivičnog dela policija bi bila obavezna da odmah pokrene odgovarajući krivični postupak. Međutim, ona je do sada krivični postupak pokrenula samo u četiri slučaja. Povremenim pokretanjem prekršajnih i krivičnih postupaka vlast nastoji da očuva privid poštovanja zakona. Ima indicija da bi vlast mogla upotrebiti

⁶ Bivša SFRJ je ratifikovala Konvenciju o pravima deteta u decembru 1990. godine, i time se obavezala da je primenjuje, i da o primeni podnosi izveštaj svakih pet godina Komitetu za prava deteta. U tom smislu, vlada SRJ ima međunarodnu obavezu da u potpunosti primenjuje Konvenciju. Član 3. obavezuje sve institucije države da im je briga o interesu deteta najviši cilj.

prikupljene policijske podatke radi masovnog krivičnog progona političkih neistomišljenika. Pre svega protiv aktivista Otpora i drugih građana koji su prošli kriminalističku obradu.

Revnost policije u sprovođenju naređenja

Prema revnosti u sprovođenju naređenja postoji određena razlika između “lokalnih” policajaca i pripadnika policije koji su došli sa Kosova. Kosovski policajci postupaju prema aktivistima *Otpora* kao “teroristima” i “NATO plaćenicima” koje na licu mesta treba kazniti. Otvoreno pokazuju da svako pozivanje na ljudska prava predstavlja “neprijateljsku delatnost”.

Ima slučajeva da se inspektori koji ispituju aktiviste pravdaju da moraju da budu energičniji jer im je “odozgo” prigovoreno na “mlakoj akciji” protiv *Otpora*. U septembru FHP je registrovao slučajeve u kojima su inspektori opominjali aktiviste *Otpora* “da se čuvaju jer može doći vreme u kojem će ih privoditi, ispitivati i tući neki drugi a ne lokalni pripadnici policije”.

Napad privatnih lica

Aktivisti *Otpora* su u više navrata napadnuti i od privatnih lica. Drastični incident dogodio se 23. maja na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu. Grupa do oko 40 mladića sportskog izgleda sa hirurškim maskama, palicama je napala studente, asistente i profesore nakon što je na fakultetu održan protestni zbor zbog nasilnog preuzimanja RTV Studio B i pritiska na nezavisne medije u Srbiji. Dvadesetak studenata je tom prilikom zadobilo teže i lakše povrede. U nekoliko slučajeva FHP je utvrdio da su napadači članovi koalicije vladajućih partija SPS-JUL. U jednom slučaju, maloletnog aktivistu *Otpora* u Nišu maltretirali su članovi SUBNOR-a.